

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (piąta izba)

z dnia 8 czerwca 2023 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Ochrona konsumentów – Dyrektywa 93/13/EWG –
Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich – Umowa o dwojakim celu – Artykuł 2
lit. b) – Pojęcie „konsumenta” – Kryteria

W sprawie C-570/21

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Sąd Rejonowy dla Warszawy-Woli w Warszawie (Polska) postanowieniem z dnia 22 czerwca 2021 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 13 września 2021 r., w postępowaniu:

I.S.,

K.S.

przeciwko

YYY.S.A.,

TRYBUNAŁ (piąta izba),

w składzie: E. Regan, prezes izby, D. Gratsias, M. Ilešič, I. Jarukaitis i Z. Csehi (sprawozdawca),
sędziowie,

rzecznik generalny: G. Pitruzzella,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu I.S. i K.S. – P. Artymionek, A. Citko i M. Siejko, radcowie prawni,
- w imieniu YYY S.A. – Ł. Hejmej, M. Przygodzka i A. Szczęśniak, adwokaci,
- w imieniu rządu polskiego – B. Majczyna, w charakterze pełnomocnika,

* Język postępowania: polski.

– w imieniu Komisji Europejskiej – S.L. Kaléda, U. Małecka i N. Ruiz García, w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 15 grudnia 2022 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 2 lit. b) dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29).
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu między I.S. i K.S. a YYY.S.A., bankiem, w przedmiocie zapłaty kwoty pieniężnej, powiększonej o odsetki, otrzymanej przez ten bank na podstawie warunków zawartych w umowie kredytu hipotecznego indeksowanego kursem wymiany waluty obcej.

Ramy prawne

Prawo Unii

Dyrektywa 93/13

- 3 Zgodnie z motywem dziesiątym dyrektywy 93/13:

„[...] bardziej skuteczną ochronę konsumenta można osiągnąć poprzez przyjęcie jednolitych norm prawnych dotyczących nieuczciwych warunków; powyższe normy powinny odnosić się do wszelkich umów zawieranych pomiędzy sprzedawcami lub dostawcami [przedsiębiorcami] a konsumentami; [...]”.

- 4 Artykuł 1 tej dyrektywy stanowi w ust. 1:

„Celem niniejszej dyrektywy jest zbliżenie przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich odnoszących się do nieuczciwych warunków umownych w umowach zawieranych pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą [przedsiębiorcą] a konsumentem”.

- 5 Artykuł 2 omawianej dyrektywy ma następujące brzmienie:

„Do celów niniejszej dyrektywy:

[...]

- b) »konsument« oznacza: każdą osobę fizyczną, która w umowach objętych niniejszą dyrektywą działa w celach niezwiązanych z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem [z działalnością gospodarczą lub zawodową];

- c) »sprzedawca lub dostawca [przedsiębiorca]« oznacza: każdą osobę fizyczną lub prawną, która w umowach objętych niniejszą dyrektywą działa w celach dotyczących handlu, przedsiębiorstwa lub zawodu [działalności gospodarczej lub zawodowej], bez względu na to, czy należy do sektora publicznego, czy prywatnego”.
- 6 Artykuł 3 ust. 1 tej samej dyrektywy przewiduje, że „[w]arunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta”.
- 7 Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stanowi:
- „Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców [przedsiębiorców] z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.

Dyrektywa 2011/83

- 8 Motyw 17 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z dnia 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów, zmieniającej dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylającej dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz.U. 2011, L 304, s. 64) stanowi:
- „Definicja konsumenta powinna obejmować osoby fizyczne działające w celach niezwiązanych z ich działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu. Jednakże w przypadku umów o podwójnym charakterze [dwojakim celu], gdy umowa zawierana jest w celach, które częściowo są związane z działalnością handlową danej osoby, a częściowo nie są z nią związane, a cel handlowy jest do tego stopnia ograniczony, że nie jest dominujący w ogólnym kontekście umowy, taka osoba również powinna być uznawana za konsumenta”.
- 9 Artykuł 2 tej dyrektywy stanowi:
- „Na użytek niniejszej dyrektywy stosuje się następujące definicje:
- 1) »konsument« oznacza każdą osobę fizyczną, która w umowach objętych niniejszą dyrektywą działa w celach niezwiązanych z działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą ani wykonywaniem wolnego zawodu;
 - 2) »przedsiębiorca« oznacza każdą osobę fizyczną lub każdą osobę prawną, niezależnie od tego, czy jest to podmiot publiczny, czy prywatny, która działa – w tym również za pośrednictwem każdej innej osoby działającej w jej imieniu lub na jej rzecz – w celach związanych z jej [ze swą] działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu, w związku z umowami objętymi zakresem niniejszej dyrektywy;
- [...]”.

Dyrektywa 2013/11

- 10 Motyw 18 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sporach konsumenckich) (Dz.U. 2013, L 165, s. 63) stanowi:

„Definicja »konsumenta« powinna obejmować osoby fizyczne, których działania nie mają związku z ich działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu. Jeśli jednak umowa zostaje zawarta w celu częściowo związanym z działalnością handlową danej osoby, a częściowo niemającym takiego związku (umowy o dwojakim celu), a cel związany z działalnością handlową jest na tyle ograniczony, że nie ma charakteru przeważającego w ogólnym kontekście dostawy, osobę taką należy również uznać za konsumenta”.

- 11 Artykuł 4 tej dyrektywy przewiduje:

„1. Na użytek niniejszej dyrektywy:

- a) »konsument« oznacza każdą osobę fizyczną działającą w celach niezwiązanych z jej działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu;
- b) »przedsiębiorca« oznacza każdą osobę fizyczną lub każdą osobę prawną, niezależnie od tego, czy jest to podmiot publiczny, czy prywatny, która działa – w tym również za pośrednictwem każdej innej osoby działającej w jej imieniu lub na jej rzecz – w celach związanych z jej działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu;

[...]”.

Rozporządzenie nr 524/2013

- 12 Motyw 13 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 524/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie internetowego systemu rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (rozporządzenia w sprawie ADR w sporach konsumenckich) (Dz.U. 2013, L 165, s. 1) stanowi:

„Definicja »konsumenta« powinna obejmować osoby fizyczne, których działania nie mają związku z ich działalnością handlową, gospodarczą, rzemieślniczą lub wykonywaniem wolnego zawodu. Jeśli jednak umowa zostaje zawarta w celu częściowo związanym z działalnością handlową danej osoby, a częściowo niemającym takiego związku (umowy o dwojakim celu), a cel związany z działalnością handlową jest na tyle ograniczony, że nie ma charakteru przeważającego w ogólnym kontekście dostawy, osobę taką należy również uznać za konsumenta”.

- 13 Artykuł 4 rzeczonego rozporządzenia stanowi:

„1. Na użytek niniejszego rozporządzenia:

- a) »konsument« oznacza konsumenta zgodnie z definicją zawartą w art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy [2013/11];

b) »przedsiębiorca« oznacza przedsiębiorcę zgodnie z definicją zawartą w art. 4 ust. 1 lit. b) dyrektywy [2013/11];

[...]”.

Prawo polskie

- 14 Artykuł 22¹ ustawy z dnia 24 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r., nr 16, poz. 93, z późn. zm.) (zwanej dalej „kodeksem cywilnym”) w brzmieniu mającym zastosowanie do okoliczności faktycznych będących przedmiotem postępowania głównego, definiuje „konsumenta” jako „osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową”.
- 15 Zgodnie z art. 385¹ § 1 kodeksu cywilnego:

„Postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nieuzgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne).

Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 16 Powodowie w postępowaniu głównym, I.S. i K.S., zawarli związek małżeński bez zawarcia umowy majątkowej małżeńskiej.
- 17 W dniu 28 lutego 2006 r. powodowie złożyli do poprzednika prawnego pozwanej w postępowaniu głównym wniosek o udzielenie kredytu hipotecznego na kwotę 206 120 PLN (złotych polskich, około 45 800 EUR), którego walutą indeksacji był frank szwajcarski (CHF). Kredyt ten był przeznaczony, po pierwsze, na refinansowanie zobowiązań konsumenckich związanych z kredytem konsumenckim, bieżącym rachunkiem bankowym i kartą kredytową, a po drugie, na finansowanie prac związanych z remontem domu.
- 18 W dniu 21 marca 2006 r. powodowie w postępowaniu głównym zawarli z poprzednikiem pozwanej w postępowaniu głównym umowę kredytu hipotecznego na kwotę 198 996,73 PLN (około 44 200 EUR), indeksowanego do franka szwajcarskiego na okres 300 miesięcy. Pierwsza transza tego kredytu była przeznaczona, po pierwsze, na spłatę na rachunku bieżącym w imieniu spółki zarządzanej przez I.S. kwoty 70 000 PLN (około 15 600 EUR) tytułem kredytu, a po drugie, na zapłatę różnych składek ubezpieczeniowych w wysokości 1216,80 PLN (około 270 EUR), 3979,93 PLN (około 880 EUR) i 3800 PLN (około 840 EUR). Druga transza była przeznaczona, po pierwsze, na spłatę różnych zobowiązań finansowych powodów w postępowaniu głównym, odpowiadających kwotom 9720 PLN (około 2200 EUR), 7400 PLN (około 1600 EUR) i 9000 PLN (około 2000 EUR), a po drugie, na sfinansowanie prac związanych z remontem domu w wysokości 93 880 PLN (około 20 900 EUR).
- 19 Zarówno w dniu złożenia wniosku o kredyt, jak i w dniu zawarcia tej umowy kredytu, I.S. prowadziła działalność zawodową w formie spółki cywilnej, a K.S. pracował jako ślusarz na podstawie umowy o pracę.

- 20 Powodowie w postępowaniu głównym wystąpili do sądu odsyłającego z powództwem o zwrot kwoty 13 142,03 PLN (około 2900 EUR), powiększonej o odsetki, otrzymanej przez YYY. na podstawie warunków wspomnianej umowy kredytu dotyczących waloryzacji kwoty miesięcznych rat spłaty kredytu i kwoty długu, ze względu na to, że wskazane warunki są nieuczciwe.
- 21 Z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wynika, że YYY. twierdziła przed sądem odsyłającym przede wszystkim, że rozpatrywany kredyt został przyznany w celu spłaty kredytu związanego z działalnością zawodową, w związku z czym powodowie w postępowaniu głównym nie mogli powoływać się na ochronę prawną przewidzianą w art. 385¹ kodeksu cywilnego.
- 22 Ponadto z wniosku tego wynika, że na rozprawie, która odbyła się w dniu 11 stycznia 2021 r. przed sądem odsyłającym, I.S. potwierdziła, że przyznana w ramach rozpatrywanej umowy kredytu kwota 70 000 PLN (około 15 600 EUR) została przeznaczona na spłatę długu na jej rachunku związanym z działalnością gospodarczą lub zawodową i że po tej spłacie rachunek ten został zamknięty. I.S. oświadczyła również, że wspomniany zwrot stanowił warunek, od którego uzależnione było zawarcie tej umowy.
- 23 W tych okolicznościach sąd odsyłający miał wątpliwości co do wykładni pojęcia „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 w sytuacji, w której w ramach umowy kredytu „mieszanego” część kredytu, a mianowicie 35 % jego kwoty, która nie jest ani przeważająca, ani marginalna, została wykorzystana w celu spłaty kredytu związanego z działalnością zawodową jednego z powodów w postępowaniu głównym, a druga część tej kwoty, czyli 65 % jego kwoty, została przeznaczona na cele konsumpcyjne niezwiązane z działalnością zawodową. Sąd ten zastanawia się w istocie nad kwestią, czy wykładnia pojęcia „konsumenta” oparta na przepisach dotyczących jurysdykcji w odniesieniu do umów zawartych przez konsumentów, przyjęta w wyroku z dnia 20 stycznia 2005 r., Gruber (C-464/01, zwanym dalej „wyrokiem Gruber”, EU:C:2005:32), w którym Trybunał orzekł, że aby osoba, która zawarła umowę dotyczącą towaru przeznaczonego do użytku po części gospodarczego, a po części niezwiązanego z jej działalnością gospodarczą lub zawodową, mogła powołać się na dobrodziejstwo tych przepisów jurysdykcyjnych, użytek gospodarczy musi być na tyle marginalny, że odgrywa on nieznaczną rolę w ogólnym kontekście danej transakcji, i może być stosowany w drodze analogii do wykładni pojęcia „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13.
- 24 W tym względzie wspomniany sąd zauważa, że z motywu 17 dyrektywy 2011/83 i z motywu 13 rozporządzenia nr 524/2013 wynika, iż dla zdefiniowania pojęcia „konsumenta” w przypadku umów o dwojakim celu, to znaczy umów zawieranych w celach, które jedynie częściowo wchodzą w zakres działalności gospodarczej lub zawodowej zainteresowanego, cel zawodowy należy ograniczyć do tego stopnia, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście danej umowy.
- 25 Ponadto sąd odsyłający zastanawia się nad kryteriami, jakie należy wziąć pod uwagę w ramach takiej definicji. Zmierza on w szczególności do ustalenia, czy okoliczność, że tylko jeden z powodów w postępowaniu głównym realizował cel gospodarczy, oraz okoliczność, że bez spłaty długu danego przedsiębiorstwa przedmiotowy kredyt nie zostałby udzielony w celu niezwiązanym z działalnością gospodarczą, stanowią kryteria istotne w tym względzie.

26 W tych okolicznościach Sąd Rejonowy dla Warszawy-Woli w Warszawie (Polska) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

- „1) Czy art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 oraz jej motywy należy interpretować w ten sposób, że nie sprzeciwiają się one zaliczeniu do definicji »konsumenta« osoby prowadzącej działalność gospodarczą, która zawarła wspólnie z kredytobiorcą nieprowadzącym takiej działalności umowę kredytu indeksowanego do waluty obcej, przeznaczonego do użytku po części gospodarczego jednego z kredytobiorców, a po części niezwiązanego z jego działalnością gospodarczą, i to nie tylko w sytuacji, gdy użytek gospodarczy jest na tyle marginalny, iż odgrywa jedynie nikłą rolę w ogólnym kontekście danej umowy, przy braku znaczenia, iż pozagospodarczy aspekt ma charakter dominujący?
- 2) W razie pozytywnej odpowiedzi na pytanie pierwsze, czy art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 oraz jej motywy należy interpretować w ten sposób, że zawarte w tym przepisie pojęcie »konsumenta« obejmuje także osobę, która w chwili podpisania umowy prowadziła działalność gospodarczą, zaś drugi kredytobiorca takiej działalności w ogóle nie prowadził, a następnie obie te osoby zawarły z bankiem umowę kredytu indeksowanego do waluty obcej, którego kapitał został częściowo wykorzystany na cel gospodarczy jednego z kredytobiorców, a po części na cel niezwiązany z prowadzoną działalnością gospodarczą, w sytuacji, gdy użytek gospodarczy nie ma charakteru marginalnego i nie odgrywa jedynie nikłej roli w ogólnym kontekście umowy kredytu, przy czym pozagospodarczy aspekt ma charakter dominujący, a bez wykorzystania kapitału kredytu na cel gospodarczy nie byłoby możliwe jego udzielenie na cel pozagospodarczy?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

- 27 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie zakwalifikowaniu jako »konsumenta» osoby, która zawarła umowę kredytu z przeznaczeniem częściowo związanym z jej działalnością gospodarczą lub zawodową, a częściowo niezwiązanym z tą działalnością, wspólnie z innym kredytobiorcą, który nie działał w ramach swojej działalności gospodarczej lub zawodowej, jeżeli związek istniejący między tą umową a działalnością zawodową tej osoby nie jest tak marginalny, by odgrywał nieznaczną rolę w ogólnym kontekście tej umowy, lecz jest do tego stopnia ograniczony, że nie jest on przeważający w tym kontekście.
- 28 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem przy dokonywaniu wykładni przepisu prawa Unii należy uwzględniać nie tylko jego brzmienie, lecz także jego kontekst oraz cele regulacji, której część on stanowi (wyrok z dnia 7 listopada 2019 r., Kanyebe i in., od C-349/18 do C-351/18, EU:C:2019:936, pkt 35 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 29 Odnośnie do treści art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 należy zauważyć, że zgodnie z tym przepisem »konsument» oznacza każdą osobę fizyczną, która w umowach objętych tą dyrektywą działa w celach niezwiązanych z działalnością gospodarczą lub zawodową.
- 30 Tym samym posiadanie przez daną osobę statusu »konsumenta» należy ustalać na podstawie kryterium funkcjonalnego, polegającego na ocenie, czy dany stosunek umowny wpisuje się w ramy działalności niezwiązanej z wykonywaniem danego zawodu [wyrok z dnia

27 października 2022 r., S.V. (Budynek mieszkalny należący do wspólnoty mieszkaniowej), C-485/21, EU:C:2022:839, pkt 25 i przytoczone tam orzecznictwo]. Trybunał miał ponadto okazję wyjaśnić, że pojęcie „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 ma charakter obiektywny i jest niezależne od konkretnego zasobu wiedzy, jaki może mieć dana osoba, czy też od posiadanych przez nią w rzeczywistości informacji (wyrok z dnia 21 marca 2019 r., Pouvin i Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, pkt 24 i przytoczone tam orzecznictwo).

- 31 Brzmienie art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 nie pozwala jednak na ustalenie, czy – a jeśli tak, to w jakich przypadkach – osobę, która zawarła umowę o dwojakim celu, która tylko częściowo wchodzi w zakres swojej działalności gospodarczej lub zawodowej, można uznać za konsumenta w rozumieniu tej dyrektywy.
- 32 Co się tyczy kontekstu, w jaki wpisuje się art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13, a także realizowanych przez nią celów, należy przypomnieć, że dyrektywa ta ma zastosowanie, jak wynika z jej art. 1 ust. 1 i art. 3 ust. 1, do nieuczciwych warunków w „umowach zawieranych pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem”, które „nie były indywidualnie negocjowane” (wyrok z dnia 15 stycznia 2015 r., Šiba, C-537/13, EU:C:2015:14, pkt 19 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 33 Jak przewiduje motyw dziesiąty tej dyrektywy, jednolite normy prawne dotyczące nieuczciwych warunków umownych powinny, z zastrzeżeniem wyjątków wymienionych w tym motywie, odnosić się do „wszelkich umów” zawieranych pomiędzy przedsiębiorcami a konsumentami, zgodnie z definicjami zawartymi w art. 2 lit. b) i c) tej dyrektywy [wyrok z dnia 27 października 2022 r., S.V. (Budynek mieszkalny należący do wspólnoty mieszkaniowej), C-485/21, EU:C:2022:839, pkt 22 i przytoczone tam orzecznictwo].
- 34 Tak więc dyrektywa 93/13 definiuje umowy, do jakich ma zastosowanie, poprzez odniesienie do statusu kontrahentów, w zależności od tego, czy działają oni w ramach swojej działalności zawodowej, czy też nie (wyrok z dnia 21 marca 2019 r., Pouvin i Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, pkt 23 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 35 Takie kryterium odpowiada założeniu, na jakim opiera się system ochrony ustanowiony przez dyrektywę, a mianowicie że konsument znajduje się w słabszej pozycji niż przedsiębiorca, zarówno pod względem siły negocjacyjnej, jak i stopnia poinformowania, a w związku z tym godzi się na warunki umowne sporządzone uprzednio przez przedsiębiorcę, nie mając wpływu na ich treść (wyrok z dnia 3 września 2015 r., Costea, C-110/14, EU:C:2015:538, pkt 18 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 36 Ze względu na tę słabszą pozycję konsumenta art. 6 ust. 1 tej dyrektywy przewiduje, że nieuczciwe warunki umowne nie są wiążące dla konsumentów. Jest to przepis bezwzględnie obowiązujący, który zmierza do zastąpienia ustanowionej w umowie równowagi formalnej między prawami i obowiązkami stron równowagą rzeczywistą, pozwalającą na przywrócenie równości tych stron (wyrok z dnia 17 maja 2022 r., Ibercaja Banco, C-600/19, EU:C:2022:394, pkt 36 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 37 Ponadto Trybunał uznał już, że to szerokie rozumienie pojęcia „konsumenta” w znaczeniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 pozwala na zapewnienie ochrony przyznanej przez tę dyrektywę wszystkim osobom fizycznym znajdującym się w słabszej pozycji względem przedsiębiorcy (zob. podobnie wyrok z dnia 21 marca 2019 r., Pouvin i Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, pkt 28).

- 38 W tych okolicznościach, jak wskazał w istocie rzecznik generalny w pkt 61 i 66 opinii, bezwzględnie wiążący charakter przepisów zawartych w dyrektywie 93/13 i związane z nimi szczególne wymogi ochrony konsumenta wymagają, aby szeroka wykładnia pojęcia „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) tej dyrektywy była uprzywilejowana w celu zapewnienia skuteczności tej dyrektywy.
- 39 W związku z tym, mimo że co do zasady przepisy dyrektywy 93/13 znajdują zastosowanie wyłącznie w sytuacji, gdy przedmiotem danej umowy jest towar lub usługa przeznaczone do użytku innego niż gospodarczy, osoba fizyczna, która zawiera umowę dotyczącą towaru lub usługi do użytku częściowo związanego z jej działalnością gospodarczą lub zawodową, a zatem tylko w części niezwiązanej z tą działalnością, mogłaby w pewnych sytuacjach zostać uznana za „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) tej dyrektywy, a tym samym korzystać z ochrony przyznanej przez tę dyrektywę.
- 40 W celu zagwarantowania poszanowania celów realizowanych przez prawodawcę Unii Europejskiej w dziedzinie umów zawieranych z udziałem konsumentów, jak również spójności prawa Unii, należy w szczególności uwzględnić pojęcie konsumenta występujące w innych uregulowaniach prawa Unii (zob. podobnie wyrok z dnia 5 grudnia 2013 r., Vapenik, C-508/12, EU:C:2013:790, pkt 25).
- 41 Jak podkreślają w swoich uwagach na piśmie powodowie w postępowaniu głównym, rząd polski i Komisja Europejska, dyrektywa 2011/83 ma szczególne znaczenie w tym względzie.
- 42 Poza okolicznością, że definicje pojęcia „konsumenta” zawarte w art. 2 dyrektywy 93/13 i w art. 2 dyrektywy 2011/83 są w dużej mierze równoważne, ta ostatnia dyrektywa realizuje ten sam cel co dyrektywa 93/13. Dyrektywa 2011/83 dotyczy bowiem praw konsumentów w odniesieniu do umów zawieranych z przedsiębiorcami i ma na celu zapewnienie wysokiego poziomu ochrony konsumentów poprzez zagwarantowanie im dostępu do informacji i bezpieczeństwa w transakcjach z przedsiębiorcami (zob. podobnie postanowienie z dnia 15 kwietnia 2021 r., MiGame, C-594/20, EU:C:2021:309, pkt 28).
- 43 Ponadto, jak podkreślił rzecznik generalny w pkt 72 opinii, dyrektywa 2011/83 pozostaje w ścisłym związku z dyrektywą 93/13, ponieważ pierwsza z nich zmieniała drugą, a obie te dyrektywy mogą mieć zastosowanie do tej samej umowy, pod warunkiem że umowa ta jest jednocześnie objęta ich odpowiednimi przedmiotowymi zakresami stosowania. Ponadto prawodawca Unii niedawno wzmocnił ten związek, przyjmując dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2161 z dnia 27 listopada 2019 r. zmieniającą dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 98/6/WE, 2005/29/WE oraz 2011/83/UE w odniesieniu do skuteczniejszego egzekwowania i unowocześnienia unijnych przepisów dotyczących ochrony konsumentów (Dz.U. 2019, L 328, s. 7).
- 44 W tych okolicznościach, w celu dokonania wykładni art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13, należy wziąć pod uwagę motyw 17 dyrektywy 2011/83, który wyjaśnia wolę prawodawcy Unii w odniesieniu do definicji pojęcia „konsumenta” w przypadku umów o dwojakim celu, z którego wynika, że jeżeli umowa została zawarta w celach, które mieszczą się tylko częściowo w ramach działalności gospodarczej danej osoby, a cel związany z działalnością gospodarczą jest tak ograniczony, że nie jest dominujący w ogólnym kontekście umowy, osobę tę należy również uznać za konsumenta.

- 45 Znaczenie wykładni art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 w świetle motywu 17 dyrektywy 2011/83 znajduje potwierdzenie w motywie 18 dyrektywy 2013/11 i w motywie 13 rozporządzenia nr 524/2013, które zawierają takie samo uściślenie w odniesieniu do definicji pojęcia „konsumenta” w przypadku umów o dwojakim celu. Chociaż dyrektywa 2013/11 oraz rozporządzenie nr 524/2013 dotyczą rozstrzygania sporów konsumenckich, a zatem kwestii innych niż uregulowane w dyrektywach 93/13 i 2011/83 w odniesieniu do ochrony konsumentów, motywy te świadczą o tym, że prawodawca Unii powinien nadać tej definicji zakres horyzontalny.
- 46 W zakresie, w jakim wspomniane motywy znajdują się w aktach ustawodawczych późniejszych w stosunku do okoliczności faktycznych sporu w postępowaniu głównym, wystarczy przypomnieć, że – jak wskazano w pkt 38 niniejszego wyroku – bezwzględnie wiążący charakter przepisów zawartych w dyrektywie 93/13 i związane z nimi szczególne wymogi ochrony konsumenta wymagają, aby szeroka wykładnia pojęcia „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) tej dyrektywy była uprzywilejowana w celu zapewnienia skuteczności tego aktu. W związku z tym wykładnia teleologiczna dyrektywy 93/13 przemawia za podejściem wskazanym przez prawodawcę Unii w tych samych motywach, zgodnie z którymi osobę, która zawarła umowę w celach mieszczących się częściowo w ramach swojej działalności gospodarczej lub zawodowej, należy uznać za konsumenta, jeżeli cel działalności gospodarczej lub zawodowej jest tak ograniczony, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście tej umowy.
- 47 Wykładnia pojęcia „konsumenta” przyjęta przez Trybunał w pkt 31 i 45 wyroku Gruber i potwierdzona w pkt 29–32 wyroku z dnia 25 stycznia 2018 r., Schrems (C-498/16, EU:C:2018:37), w odniesieniu do wykładni art. 15–17 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2001, L 12, s. 1), a także w pkt 87–91 wyroku z dnia 14 lutego 2019 r., Milivojević (C-630/17, EU:C:2019:123), w odniesieniu do wykładni art. 17–19 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2012, L 351, s. 1) również nie stoi na przeszkodzie temu, aby art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 był interpretowany w świetle motywu 17 dyrektywy 2011/83.
- 48 W wyroku Gruber Trybunał dokonał bowiem wykładni art. 13–15 Konwencji z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1972, L 299, s. 32), zmienionej późniejszymi konwencjami o przystąpieniu nowych państw członkowskich do tej konwencji (zwanej dalej „konwencją brukselską”).
- 49 Jak wynika w szczególności z pkt 32, 33 i 43 tego wyroku, dotyczył on wykładni przepisów jurysdykcyjnych w sprawach dotyczących umów zawartych z konsumentami, przewidzianych w konwencji brukselskiej, które stanowią odstępstwo od zasady jurysdykcji ogólnej przewidzianej w konwencji brukselskiej, a mianowicie jurysdykcji sądów umawiającego się państwa, na którego terytorium pozwany ma miejsce zamieszkania, i które jako przepisy jurysdykcyjne stanowiące odstępstwo od tej zasady jurysdykcji ogólnej podlegają wykładni ścisłej w ten sposób, że nie mogą one prowadzić do wykładni wykraczającej poza przypadki wyraźnie przewidziane w tej konwencji.
- 50 W tym szczególnym kontekście uwzględniając również inne istotne czynniki mające znaczenie dla wykładni przepisów jurysdykcyjnych przewidzianych w tej konwencji, takie jak wymogi pewności prawa i przewidywalności właściwej jurysdykcji, a także cel odpowiedniej ochrony konsumenta realizowany przez przepisy sekcji 4 tytułu II tej konwencji (zob. podobnie wyrok Gruber,

pkt 34, 45) Trybunał orzekł, iż osoba, która zawarła umowę w celu, który w części odnosi się do jej działalności gospodarczej lub zawodowej, a zatem tylko w części niezwiązanej z jej działalnością, nie może powoływać się na dobrodziejstwo szczególnych przepisów jurysdykcyjnych w dziedzinie umów zawieranych z konsumentami przewidzianych w konwencji brukselskiej, chyba że użytek gospodarczy jest na tyle marginalny, że odgrywa nieznaczną rolę w ogólnym kontekście danej transakcji (zob. podobnie wyrok Gruber, pkt 39, 54).

- 51 W związku z tym, skoro art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 nie jest przepisem, który podlega ścisłej wykładni, a także biorąc pod uwagę ratio legis tej dyrektywy, mające na celu ochronę konsumentów w przypadku nieuczciwych warunków umownych, ścisła wykładnia pojęcia „konsumenta” przyjęta w wyroku Gruber w celu określenia zakresu stanowiących odstępstwo przepisów jurysdykcyjnych przewidzianych w art. 13–15 konwencji brukselskiej w przypadku umów o dwojakim celu nie może zostać rozszerzona w drodze analogii na pojęcie „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13.
- 52 W celu udzielenia sądowi odsyłającemu użytecznej odpowiedzi należy również zauważyć, że w ramach umowy kredytu zawartej z przedsiębiorcą osoba fizyczna znajdująca się w sytuacji współdłużnika jest objęta zakresem pojęcia „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13, jeżeli działa w celach niezwiązanych z jej działalnością zawodową lub gospodarczą, i powinna – jeżeli znajduje się ona względem tego przedsiębiorcy w sytuacji analogicznej do sytuacji dłużnika – wraz z tym ostatnim korzystać z ochrony przewidzianej w tej dyrektywie (zob. podobnie wyrok z dnia 9 lipca 2015 r., Bucura, C-348/14, niepublikowany, EU:C:2015:447, pkt 35–39).
- 53 W świetle powyższych rozważań na pytanie pierwsze należy odpowiedzieć, że art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że pojęcie „konsumenta” w rozumieniu tego przepisu obejmuje osobę, która zawarła umowę kredytu do użytku częściowo związanego z jej działalnością gospodarczą lub zawodową, a w części niezwiązanego z tą działalnością, wspólnie z innym kredytobiorcą, który nie działał w ramach swojej działalności gospodarczej lub zawodowej, jeżeli cel działalności gospodarczej lub zawodowej jest tak ograniczony, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście tej umowy.

W przedmiocie pytania drugiego

- 54 Poprzez pytanie drugie sąd odsyłający dąży w istocie do sprecyzowania kryteriów pozwalających na uściślenie, czy dana osoba jest objęta zakresem pojęcia „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13, a ściślej rzecz ujmując, czy gospodarczy lub zawodowy cel umowy kredytu zawartej przez tę osobę jest tak ograniczony, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście tej umowy.
- 55 Z utrwalonego orzecznictwa wynika, że sąd krajowy rozpoznający spór dotyczący umowy mogącej podlegać zastosowaniu omawianej dyrektywy powinien zbadać, biorąc pod uwagę cały materiał dowodowy, a w szczególności brzmienie tej umowy, czy daną osobę będącą stroną umowy można zakwalifikować jako „konsumenta” w rozumieniu dyrektywy 93/13. W tym celu sąd krajowy powinien uwzględnić wszystkie okoliczności sprawy, w szczególności charakter towaru lub usługi, będących przedmiotem rozpatrywanej umowy, które to okoliczności mogą wykazać cel nabycia tego towaru lub tej usługi (zob. podobnie wyroki: z dnia 3 września 2015 r., Costea, C-110/14, EU:C:2015:538, pkt 22, 23; a także z dnia 21 marca 2019 r., Pouvin i Dijoux, C-590/17, EU:C:2019:232, pkt 26).

- 56 To samo dotyczy, po pierwsze, oceny, w odniesieniu do umowy kredytu dotyczącej w części działalności gospodarczej lub zawodowej kredytobiorcy, a w części celów niezwiązanych z tą działalnością, zakresu każdej z tych dwóch części w ogólnym kontekście tej umowy, a po drugie, dominującego celu wspomnianej umowy.
- 57 W tym względzie podział wykorzystania pożyczonego kapitału na działalność zawodową i pozazawodową może stanowić istotne kryterium ilościowe. Jednakże kryteria nieilościowe mogą również okazać się istotne, takie jak okoliczność, że w przypadku większej liczby kredytobiorców tylko jeden z nich realizuje poprzez rozpatrywaną umowę kredytu cel zawodowy lub, w odpowiednim przypadku, okoliczność, że kredytodawca uzależnił udzielenie kredytu, przeznaczonego początkowo wyłącznie na cele konsumpcyjne, od częściowego przeznaczenia pożyczonej kwoty na spłatę długów związanych z działalnością gospodarczą lub zawodową.
- 58 Kryteria te nie są ani wyczerpujące, ani wyłączne, w związku z czym do sądu odsyłającego należy zbadanie wszystkich okoliczności związanych z umową rozpatrywaną w postępowaniu głównym i dokonanie oceny, na podstawie obiektywnych dowodów, jakimi dysponuje, w jakim zakresie cel zawodowy albo niezawodowy tej umowy jest przeważający w ogólnym kontekście tej umowy.
- 59 W świetle powyższych rozważań na pytanie drugie należy odpowiedzieć, iż art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w celu ustalenia, czy dana osoba jest objęta zakresem pojęcia „konsumenta” w rozumieniu tego przepisu, a w szczególności, czy gospodarczy cel umowy kredytu zawartej przez tę osobę jest tak ograniczony, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście tej umowy, sąd odsyłający jest zobowiązany uwzględnić wszystkie istotne okoliczności towarzyszące tej umowie, zarówno ilościowe, jak i jakościowe, takie jak w szczególności podział wykorzystania pożyczonego kapitału pomiędzy działalność zawodową i pozazawodową, a w przypadku większej liczby kredytobiorców okoliczność, że tylko jeden z nich realizuje cel gospodarczy lub że kredytodawca uzależnił udzielenie kredytu przeznaczonego na cele konsumenckie od częściowego przeznaczenia pożyczonej kwoty na spłatę długów związanych z działalnością gospodarczą lub zawodową.

W przedmiocie ograniczenia w czasie skutków niniejszego wyroku

- 60 W swoich uwagach na piśmie pozwana w postępowaniu głównym wniosła w istocie o ograniczenie przez Trybunał skutków wyroku w czasie na wypadek, gdyby nie dokonał on wykładni pojęcia „konsumenta” w rozumieniu art. 2 lit. b) dyrektywy 93/13 w świetle wyroku Gruber. Na poparcie swojego wniosku powołała się ona na zasady pewności prawa i niedziałania prawa wstecz.
- 61 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecnictwem jedynie w całkiem wyjątkowych przypadkach Trybunał, stosując ogólną zasadę pewności prawa stanowiącą nieodłączną część porządku prawnego Unii, może uznać, że należy ograniczyć w odniesieniu do wszystkich zainteresowanych możliwość powołania się na przepis, którego wykładni dokonał, w celu podważenia stosunków prawnych nawiązanych w dobrej wierze. Aby tego rodzaju ograniczenie mogło mieć miejsce, winny zostać spełnione dwie istotne przesłanki, mianowicie dobra wiara zainteresowanych i ryzyko poważnych konsekwencji (wyrok z dnia 11 listopada 2020 r., DenizBank, C-287/19, EU:C:2020:897, pkt 108 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 62 W niniejszej sprawie pozwana w postępowaniu głównym ogranicza się jednak do podniesienia argumentów natury ogólnej, nie przedstawiając konkretnych i precyzyjnych dowodów mogących wykazać zasadność jej wniosku w świetle tych dwóch kryteriów.

63 W związku z tym nie ma podstaw do ograniczenia skutków niniejszego wyroku w czasie.

W przedmiocie kosztów

64 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (piąta izba) orzeka, co następuje:

1) Artykuł 2 lit. b) dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich

należy interpretować w ten sposób, że:

pojęcie „konsumenta” w rozumieniu tego przepisu obejmuje osobę, która zawarła umowę kredytu do użytku częściowo związanego z jej działalnością gospodarczą lub zawodową, a w części niezwiązanego z tą działalnością, wspólnie z innym kredytobiorcą, który nie działał w ramach swojej działalności gospodarczej lub zawodowej, jeżeli cel działalności gospodarczej lub zawodowej jest tak ograniczony, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście tej umowy.

2) Artykuł 2 lit. b) dyrektywy 93/13

należy interpretować w ten sposób, że:

w celu ustalenia, czy dana osoba jest objęta zakresem pojęcia „konsumenta” w rozumieniu tego przepisu, a w szczególności, czy gospodarczy cel umowy kredytu zawartej przez tę osobę jest tak ograniczony, że nie jest on dominujący w ogólnym kontekście tej umowy, sąd odsyłający jest zobowiązany uwzględnić wszystkie istotne okoliczności towarzyszące tej umowie, zarówno ilościowe, jak i jakościowe, takie jak w szczególności podział wykorzystania pożyczonego kapitału na działalność zawodową i pozazawodową, a w przypadku większej liczby kredytobiorców okoliczność, że tylko jeden z nich realizuje cel gospodarczy lub że kredytodawca uzależnił udzielenie kredytu przeznaczonego na cele konsumenckie od częściowego przeznaczenia pożyczonej kwoty na spłatę długów związanych z działalnością gospodarczą lub zawodową.

Regan

Gratsias

Ilešič

Jarukaitis

Csehi

Ogłoszono na posiedzeniu jawnym w Luksemburgu w dniu 8 czerwca 2023 r.

Sekretarz

A. Calot Escobar

Prezes izby

E. Regan